

Algoth Niska oli

Janoisten suomalaisten sankari

■ **Vuonna 1919 voimaan astunut kieltolaki käynnisti mittavan kissa- ja hiirileikin viranomaisten ja viinatrokarien välillä. Virkavaltaa juoksutti etenkin legendaarinen Algoth Niska, salakuljettajien kuningas, joka piti juomahimoiset kansalaiset tyytyväisinä.**

Arja-Leena Paavola

Piileskelyä karikkoisen saariston piimeässä yössä, tullimiesten mielikuvituksellista harhauttelemista ja väliin jopa luotisateen väistelyä.

Sellaista oli legendaarisen salakuljettajan **Algoth Niskan** (1888–1954) työ pahimmillaan – tai parhaimmillaan.

Viinan salakuljettaminen oli riskialtis keino hankkia elanto, mutta se sopi jännityshakuiselle miehelle erinomaisesti. Rahaa tuli ja rahaa meni siinä määrin, että trokarin maine on kantanut meidän päiviimme asti.

Niska oli komea, elegantti ja kielitaitoinen maailmanmies, joka tasaisen hyväntuulisena oli aina valmiina seikkailuun. Pirtutrokarin uransa hän aloitti hieman sattumalta oman tätinsä esimerkin innoittamana.

Niskan **Sofia**-täti teki aikoinaan bisnestä kauppaamalla helsinkiläishotelleihin viinipulloja, joihin tämä oli liimannut laadukkaampien juomien etiketit. Sofia ei ollut tuoteväärentäjänä ainoa laatuaan, vaan filunkia harrastivat monet muutkin. Esimerkiksi portviiniä ja konjakkia pyrittiin ”vanhentamaan” johtamalla niiden läpi sähkövirta.

Tädin puuhailua seurattessaan Niska oivalsi, että väkijuomat ovat tuote, jota ihmiset himoavat hintaan mihin hyvänsä.

Vuonna 1919 voimaan oli kuitenkin astumassa kieltolaki, joka sääti, että viinaa ei saanut myydä, varastoida eikä edes pitää hallussa.

”Ihmisisä asia herätti kahdenlaisia reaktioita: osa kansalaisista halusi mahdollisimman pian juomistaan eroon, kun taas toiset kaukonäköisesti hamstrasivat alkoholia tulevaa tarvetta varten. Algoth Niska kuului jälkimmäiseen ryhmään”, kertoo Niskan vaiheita tutkinut kirjailija **Kari Kaljonen**.

Niinpä Niska osti itselleen erään

Niska aloitti salakuljettajan uransa oman tätinsä esimerkin innoittamana.

lainkuuliaisen kansalaisen viinakellarin sisällön ja ryhtyi sittemmin kaupustelemaan juotavaa eteenpäin hyvällä voitolla.

”Kun varasto oli ehtynyt, hän päätti hakea lisää Suomenlahden toiselta puolen.”

Kansan keskuudessa kieltolain rikkomista ja salakuljetusta ei pidetty kovin vakavana rikollisuutena vaan

pikemminkin eräänlaisena kansallisuurheiluna.

Niska oli muihin trokauksen johdattiin verrattuna poikkeus, sillä hän osallistui itse myös käytännön toimiin. Etenkin Ahvenanmaan saaristolaiset pitivät häntä suorastaan sankarina.

Tehokkain salakuljetusmuoto oli tuoda viina maahan pirtuna, jossa alkoholi oli pienimmässä mahdollisessa tilavuudessa. Niska keksi yhtenä ensimmäisistä käyttää niin sanottua torpedoa eli piilottaa pirtusäiliöt kokonaan veneen alle pois näkyvistä.

Perämiehen ammatin hankkinut, maailman meret kiertänyt mies ehti omistaa useita veneitä. Paras niistä oli sinänsä vaatimattoman näköinen *Kickan*, jonka valttina oli ketterä koko yhdistettynä 16-solmuiseen moottoriin.

Viinasäkit puunlatvaan

Algoth Niskasta liikkui ja liikkuu yhä lukematon määrä tarinoita. Jutut parantivat yhä uudelleen kerrottuina, ja on vaikea tietää, mikä on totta, mikä liioittelua ja mikä täysin keksittyä.

Kirjassaan *Salakuljettajien kunin-*

Algoth Niska

- Syntyi Viipurissa merikapteeni-isän ja muusikkoäidin viisilapsisen perheen kuopukseksi vuonna 1888. Algothin kolmesta sisaruksesta tuli ooppera- ja operettilaulajia ja yhdestä tanssija.
- Kävi koulun Helsingissä Nya svenska läroverketissä ja opiskeli perämieheksi. Työskenteli useilla laivoilla.
- Jalkapallon kaksinkertainen suomenmestari (Unitas 1908, Kiffen 1916). Pelasi myös maajoukkueessa ja edusti Suomea muun muassa Tukholman olympialaisissa 1912.
- Vaurastui alkoholin salakuljettajana kieltolain (1919–1932) aikana.
- Ensimmäinen vaimo **Magda Aufrichtig** (1915–1924). Liitosta tytär **Magda**, jonka poika **Ilkka Lipsanen** tunnetaan viihdelaulajana taiteilijanimellä Danny.
- Toinen puoliso **Celia Andersson** (1928–1932). Liitosta poika **Jack**.
- Kuoli köyhtyneenä Helsingissä vuonna 1954.

Algoth Niska oli älykäs, elegantti ja kielitaitoinen mies, joka hallitsi suuren maailman elkeet. Itsevarmasta ja rohkeasta merenkävijästä tuli salakuljettajana ylivertainen.

Algoth-tislaamon tankeissa syntyy pirtun lisäksi votkaa ja giniä.

Legendaarisen salakuljettajan nimikkopirtu tehdään perinteitä kunnioittaen Virossa.

Kuvat: Algoth Distillery & Bar

Tallinnassa voi skoolata Algoth-pirtulla

Miltä maistuu Algoth Niskan nimeä kantava pirtu?

Sitä pääsee testaamaan Suomenlahden eteläpuolella. Suomalaisvoimin käynnistetty tallinnalainen tislaamo ryhtyi valmistamaan kuuluisan salakuljettajan nimikkoviinaa viime vuoden marraskuussa. Siragi-nimen saanut *premium handcrafted pirtu* on jo löytänyt asiakkaansa.

Algoth Distillery & Bar on Viron ensimmäinen niin sanottu artesaanitistaamo, jonka päätuotteita ovat votka ja gini.

Historiallisella paikalla sijaitseva baari on kunnianosoituksena Niskalle sisustettu salakuljetusteeman hengessä. Kapakan asiakkaat pääsevät näkemään, kuinka juomat syntyvät tuotantotiloissa lasiseinän takana.

Siellä valtavat sammiot pulputtavat kiiltävän puhtaina. Näky on aivan toista kuin kotipolttajien puu- ja rautasammiot korpien kätköissä.

”Olemme kehittäneet tuotteitamme jo pitkään, mutta itse valmistuksen aloittaminen edellytti monimutkaisen lupaprosessin läpikäymistä”, ker-

too tislaamomestari **Juha Väänänen**.

Algoth-tislaamo on hänen mukaansa Baltian modernein. Prosessia kontrolloidaan mäskäyksestä tislamiseen desimaalien tarkkuudella, ja perustislaus tapahtuu 28-kertaisena.

”Jumien turvallisuus perustuu meillä muun kemianteollisuuden tavoin hyviin tuotantotapoihin ja luotettavaan tuotantovälineistöön. Tuotteiden arvoa nostaa intohimo asiaan”, Väänänen hymyilee.

Pirtun ja votkan valmistusprosessit ovat sinänsä hyvin samankaltaiset. Juomien erot liittyvät lähinnä reseptiin ja lantraukseen.

”Ginin valmistus taas poikkeaa muista siten, että se tislataan toistamiseen katajanmarjojen tai muiden yrttien kanssa. Lisäksi gini tarvitsee votkaa ja pirtua pidemmän kypsytyksen, koska molekyylitasolla sen rakenne on huomattavasti monijakoisempi.”

Tuotteiden valmistumisaikaan vaikuttavat rankin vierteen ominaispaino, käytettävän hiivan ja mahdollisten hiivaravinteiden määrä ja tehokkuus sekä valmistettavan tuotteen

edellyttämä kypsytyksaika.

Väänäsen mukaan pääsääntö on, että rankin käymisaika on noin viikko, ja itse tislamiseen kuluu kuta-kuinkin päivä. Tämän päälle tulee vielä kypsytyks, joka kestää tuotekoh- taisesti parista viikosta jopa vuosiin.

Algoth-tislaamon laitteilla olisi mahdollista valmistaa myös viskiä. Sen kypsytyks veisi kuitenkin pitkään, ja markkinat ovat niin kilpail- lut, ettei juoman myynnistä saataisi kannattavaa.

”Viskin täytyy muhia tynnyrissä vähintään kolme vuotta. Tanniinit toimivat katalyytteinä, jotka neutraalisoi- vat tislusprosessin aikana syntyneitä karsinogeneja. Juoman luonteen taas tekevät epäpuhtaudet”, Väänänen kuvailee.

►►► *gas* (Revontuli 2014) Kari Kallonen selostaa, kuinka Niska kerran palasi yölliseltä reissultaan Kirkkonummen edustalle, ankkuroi *Kickanin* ja kävi lepäämään.

Aamun valjetessa hän heräsi laukauksen ääneen. Se kuului paikalle osuneesta tulliveneestä. Viranomais- ten alus oli niin syväkulkuinen, ettei se päässyt lähelle Niskan venettä, joten tämä komennettiin ajamaan

virkamiesten luo.

Kickanin kannella ja lattialankku- jen alla sattui olemaan iso lasti pirtua hienompia väkijuomia, joita trokari ei halunnut menettää. Niinpä hän esitti aikovansa totella käskyä mutta moottorin käynnistettyään ampaisi- kin hurjaa vauhtia pakoon.

Viranomaiset tunnistivat tutun sa- lakuljettajan, mutta heillä ei ollut mitään mahdollisuutta seurata tätä vai-

keakulkuisen saariston poukamissa. Sen sijaan he avasivat konekivääri- tulen.

”Niska ehti ohjata *Kickanin* kallioiden suojaan, mutta veneen mahon- kipinta oli osin säpäleinä kahdeksan luodin osuttua siihen”, Kallonen ku- vailee.

Tilanteesta selvittyään kokenut trokari pakkasi tynnysti saaliinsa säkkei-

Sivulle 54...

►►►

Kieltolaki ajoi karille

Vuosina 1919–1932 voimassa ollut kieltolaki ei taittanut alkoholin kulutusta, mutta sen sijaan rikollisuus roihahti.

Suomen asukasluku oli 1930-luvulla noin kaksi miljoonaa. Siihen suhteutettuna viinan kulutus oli nykypäivän tasolla. Erona oli se, että naisten alkoholinkäyttö oli vähäistä, ja iso osa heistä oli täysraittiita. Viinan joivat ja sen haitat kärsivät ennen kaikkea miehet.

Vuodesta 1922 lähtien kieltolaki- ja juopumusrikokset muodostivat huihat 80 prosenttia kaikista rikoksista. Salapolton myötä lisääntyivät pahoinpitelyt, tapot ja murhat.

Taistelu viinan salakuljetusta vastaan epäonnistui. Sen myönsi myös Suomen hallitus, joka vuoden 1929 keväällä asetti komitean tutkimaan epäonnistumisen syitä.

”Alkoholi tuhoaa aivosoluja, mutta vaarallinen alkoholi voi panna nupin todella sekaisin.”

Sellaiseksi todettiin muun muassa merialueen vartioinnin heikkous sekä vartiojärjestelmien ja kaluston vanhuus. Vuonna 1930 perustettu merivartiolaitos paransi tilannetta, mutta Virosta trokattiin silti yhä noin yhdeksän miljoonaa pirtulitrua vuodessa. Juoman jakelu koko maahan oli organisoitu tehokkaasti.

Lisäksi viinaa keitettiin myös itse.

Algoth Niska ”vain” trokasi eikä osallistunut keittohommiin, mutta monelle muulle pirtun valmistus oli tuttua puuhaa.

Kotipolttimot olivat useimmiten karkeatekoisia kokonaisuuksia, jotka koostuivat kuumennettavasta pannusta, höyrytimestä ja jäähdytyksestä. Mäskisäiliöt vetivät yleensä 20–50 litraa, mutta joskus tavattiin jopa 3 000 litran pannuja, joilla operointi oli lähes teollista toimintaa.

Tuottoisaa bisnekseen tarttuivat myös väärentäjät.

”Viinaa voitiin esimerkiksi jatkaa muilla aineilla, joilla juomasta saatiin tiukemman oloista”, kertoo palvelupäällikkö **Jaakko Nenonen** alkoholiyhtiö Altian Rajamäen tehtailta.

Juotavan laatu oli iso riski. Salakuljetettujen tuotteiden sisällöstä ei voitu koskaan olla varmoja, ja myös kotikonstein tehdyssä viinassa oli

vaaransa. Seurauksena oli myrkytyskuolemia.

”Lähes sataprosenttinen etanoli voi sisältää epäpuhtautena bentseeniä. Erytisen vaarallista oli, jos mukana oli metanolia.”

Viinan epäpuhtauksien arveltiin jo silloin aiheuttavan haittoja aivotoiminnalle. Nenosen mukaan kyse oli usein todellisesta rähinäviinasta.

”Alkoholi tuhoaa aivosoluja, mutta vaarallinen alkoholi voi panna nupin todella sekaisin. Puhuttiinkin juoppohulluudesta.”

Kansan äänin kumoon

Lopulta alettiin pohtia, oliko toivoton taistelu väkijuomia vastaan ylipäätään järkevää. Maailmanlaajuisen laman myötä kävi selväksi sekin, että valtio tarvitsi lisää verotuloja, joita viinan luvallinen myynti toisi.

Kun asiasta joulukuussa 1931 järjestettiin kansanäänestys, tulos oli selvä. Yli 70 prosenttia kansalaisista halusi lain kumoon.

Vuonna 1932 annetussa uudessa väkijuomalaissa säädettiin, että alkoholin myyntimonopoli keskitetään valtiolle. Valtio oli jo ottanut haltuunsa maan kaikki 38 viinanpolttimoa juuri ennen kuin kieltolaki asetettiin.

Oy Alkoholiliike Ab:n valmistuskapasiteetti ei kuitenkaan riittänyt vastaamaan uutta tilannetta.

”Kieltolain aikana etanolia oli valmistettu edelleen lääkinnällisiin tarkoituksiin ja kemian laboratorioiden prosesseihin, mutta määrät olivat pieniä”, Jaakko Nenonen kertoo.

Paradoksaalista kyllä, Alko joutui aluksi ostamaan spriitä ja pullotettua viinaa sieltä, mistä salakuljettajakin olivat sitä tuoneet, eli Virosta. Yhtiön ensimmäinen Rajamäen-tehtaassaan valmistama tuote oli Pöytäviina.

Laillisten väkijuomien valmistus käynnistyi Alkon Rajamäen-tehtaassa vuonna 1932. Tehtaan nykyinen isäntä on Altia Oyj.

hin ja nosti ne puun latvaan odottamaan noutoa.

Toisella kertaa Niska oli liikenteessä muutaman kumppaninsa kanssa. Tullimiehiä hämätäkseen veijarit laitoivat yhden veneistään täyteen kiviä, jolloin se näytti uivan raskaassa pirtulastissa. Sitten vene lähti näennäisesti karkuun kohti matalaa riuttaa, jolle perään kiiruhtanut tullivene juuttui.

Sillä välin Niska ajeli muina miehinä *Kickanillaan* hakemaan uutta juomaerää ulkomaiselta spriilaivalta, joka odotteli hieman kauempana. Laivakin tosin jäi jumiin samaiselle riutalle, joten trokarit joutuivat vielä auttamaan sen väljemmille vesille.

Tapauksen jälkeen oli taas syntynyt uusi, kiehtova muistelo, ja edessä odotti hauska ilta helsinkiläiskapakassa.

”Kuivin suin ei tarvinnut istuskelaa, sillä jokaisessa maamme ravintolassa tarjottiin pirtua”, Kallonen hymähtää.

Kieltolaki ei todellakaan toiminut toivotusti, vaan sen aikana ihmiset alkoivat päinvastoin ryypätä aina tilaisuuden tullen.

”Kaikkialla oli salakapakoita, joista saatiin jännitystä elämään.”

Niskan myyntitoimintakin oli julkinen salaisuus. Poliisit ilmeisesti jahasivat häntä hieman viran puolesta eivätkä aina kovin tosissaan. Yhtenä syynä saattoi olla trokarin tunnettu asiakaskunta, johon kuului esimerkiksi Helsingin apulaiskaupunginjohtaja, kansanedustaja **Erik von Frenckell**.

Salakuljettaja sai jatkaa toimintaansa niin kauan kuin ei käyttänyt väkivaltaa, johon Niska ei – joitakin käsi-kähmiä lukuun ottamatta – koskaan ryhtynytään.

Ura hengenpelastajana

Kaikesta neuvokkuudestaan huolimatta Algoth Niskakin jäi muutaman kerran kiinni ja istui lainrikkojana vankilassa yhteensä pari vuotta. Mukavaa, kohteliasta herrasmiestä pidettiin mallivankina.

Vuonna 1932 kieltolaki lopulta kumoutui omaan mahdottomuuteensa. Niskan elämä jatkui silti värikkäänä. Hänen toinen avioliittonsa päättyi samana vuonna eroon, ja vuosikymmenen loppuvuodet hän asui Saksassa.

Natsien valtaannousu ja kolmas

Algoth Niska (keskellä) Tukholman olympialaisissa vuonna 1912. Pirtukuninkaana muistettu mies oli myös Suomen maajoukkueessa pelannut jalkapalloilija.

valtakunta saivat suomalaisen havahduttamaan juutalaisten ahdinkoon. Niska otti käyttöön salakuljetuksen saralla kertyneen osaamisensa ja ryhtyi auttamaan vaarassa olevia pois maasta.

Näkemykset hänen roolistaan tosin eroavat. Omissa muistelmissaan mies kertoo pelastaneensa peräti 150 juutalaista ja toimineensa pyyteettömästi ilman ajatusta rahan tienämisestä. Joissakin lähteissä taas arvellaan hänen ansainneen väärennettyjen passien välittämisellä mittavia summia.

Kari Kallosen tutkimusten mukaan on joka tapauksessa selvää, että kymmenet ihmiset pääsivät Niskan ansiosta natsveja pakoon.

Kun aivokasvain vuonna 1954 vei 65-vuotiaan, sairaalloisena ja vähä-

Perinne jatkuu

Viinan ja rahan himo ovat yhdistelmä, joka kannustaa kekseliäisyyteen myös meidän aikamme. Helsingin käräjäoikeudessa luettiin vuonna 2002 syytteet kahdeksalle miehelle, jotka olivat rahdanneet Suomeen 8 700 kilon erän hyytelöityä pirtua Valko-Venäjältä.

Hyytelö oli valmistettu lisäämällä 95-prosenttiseen pirtuun steariinia, jonka erottaminen seoksesta on suhteellisen helppoa. Hyytelöidystä massasta olisi syntynyt pirtua 10 200 litraa, mikä vastaa alkoholimäärältään yli 50 000:ta puolen litran Koskenkorva-pulloa.

Valkovenäläisessä kemiantehtaassa valmistetun massan ilmoitettiin maahan tuotaessa olevan puhdistusainetta.

varaisena kuolleen entisen trokarin, Helsingin juutalaisen seurakunnan vanhin oli mukana hautajaisissa kunioittamassa tämän muistoa. □

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.
arjaleena.paavola@gmail.com